

ส่วนที่ ๓

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมด้านการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดสงขลา

๑. ผลการวิเคราะห์สถานการณ์แนวโน้มที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตร

ผลการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้ม ๕ ปีข้างหน้า (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) แบ่งออกเป็น ๔ ส่วนได้แก่ ส่วนที่ ๑ สถานการณ์ภาพรวม ส่วนที่ ๒ ผลกระทบและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ ส่วนที่ ๓ สถานะของประเทศและผลจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ระดับโลก (ที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตร) และส่วนที่ ๔ แนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาภาคเกษตร ผลกระทบจาก โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ ซึ่งเกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรมจังหวัดสงขลา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑.๑ สถานการณ์ภาพรวม

๑) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แนวโน้มความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลที่จะมีบทบาทสำคัญ ต่อการกำหนดทิศทางของประเทศ ประกอบด้วย

(๑) การเติบโตของเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม (Platform Economy) และเศรษฐกิจแบบ แบ่งปัน (Sharing Economy)

(๒) การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Analysis) จะช่วยยกระดับผลการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่เชิงลึกที่มีความซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๓) การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) และระบบหุ่นยนต์อัตโนมัติ (Automation & Robotics) ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการทดแทนแรงงานที่ไม่ต้องใช้ทักษะซับซ้อน ในภาคการผลิต เช่น ภาคการเกษตรและภาคบริการ (กลุ่มร้านอาหารและร้านค้า)

๒) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ในระยะ ๕-๑๐ ปี ข้างหน้า โดยประชากรผู้สูงอายุ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ ๑๗.๒ ภายในปี ๒๕๖๓ และคาดการณ์ว่าจะกลายเป็น “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” (Complete-aged Society) ภายในปี ๒๕๖๖ จะทำให้จำนวนวัยแรงงานลดลง หากไม่มีการปรับใช้เทคโนโลยีอย่าง เหมาะสม รวมถึงจะทำให้อัตราส่วนพึ่งพิงของผู้สูงอายุต่อวัยแรงงาน และภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของผู้สูงอายุเพิ่ม สูงขึ้น เนื่องจากผู้สูงอายุมีโอกาสเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง และมีภาวะทุพพลภาพเพิ่มขึ้นตามวัย

๓) การดูแลสุขภาพและการรักษาพยาบาล แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงระดับโลกที่เกี่ยวข้องกับ สุขภาพในระยะ ๑๐ ปี ข้างหน้า ประกอบด้วย ๒ แนวโน้มหลัก ได้แก่ (๑) พฤติกรรมในการดูแลสุขภาพ เชิงป้องกัน และ (๒) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการรักษาพยาบาล

๔) การขยายตัวของความเป็นเมือง (Urbanization) ก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม ในหลายมิติ ทั้งความสะดวกรวดเร็วด้านการคมนาคมขนส่ง การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการสาธารณะ และการ เข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ

๕) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีแนวโน้มที่จะเกิดรวดเร็วและรุนแรงขึ้น ในบางพื้นที่จะมี โอกาสที่ภัยแล้งและภาวะฝนทิ้งช่วงจะเกิดขึ้น

๖) ความพยายามระดับโลกในการลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Global Climate Action) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงขึ้น

๗) พลังงานหมุนเวียนและยานยนต์ไฟฟ้า การสร้างโอกาสให้ผู้ประกอบการรายย่อยและภาค ครุภัณฑ์ให้สามารถผลิตไฟฟ้าใช้งานได้เอง

๘) แนวโน้มเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ เป็นโอกาสสำคัญที่ประเทศไทย มีที่ตั้งใกล้ ศูนย์กลางของอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในการที่จะสร้างโอกาสในการพัฒนาประเทศไปสู่การเป็นศูนย์กลาง ของภูมิภาคด้านการค้าการลงทุนและการให้บริการโลจิสติกส์ที่เชื่อมโยงภูมิภาคเข้ากับประเทศต่างๆ ทั่วโลก

๙) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางสังคม จากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการสื่อสาร สังคมที่มีความเฉพาะตัวในแต่ละยุค (Individualization) ได้ส่งผลกระทบให้อุปนิสัย ทัศนคติ และพฤติกรรม การดำรงชีวิตของประชากรในแต่ละรุ่นมีการปรับเปลี่ยนที่แตกต่างกันออกไป ขณะเดียวกัน อัตราการเกิดจะน้อยลง

๑๐) อนาคตของงาน (Future of Work) และพฤติกรรมการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไป งานบางประเภทจะเลือนหายไป และเกิดงานประเภทใหม่ขึ้นมาทดแทน โดยระบบอัตโนมัติและหุ่นยนต์ มีแนวโน้มจะเข้ามาทดแทนงานที่มีลักษณะของการทำซ้ำหรือเป็นแบบแผน (Repetitive/Routine) ส่งผลให้เกิดความต้องการแรงงานที่มีทักษะ ความสามารถเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี แรงงานมีความเสี่ยงสูงที่จะถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยีภายในระยะ ๑๐ - ๒๐ ปี

๑.๒ ผลกระทบและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙

๑) ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น พบว่ายังอยู่ในระดับค่อนข้างรุนแรง เนื่องจากการพึ่งพาภาคบริการในสัดส่วนสูง โดยเฉพาะภาคการท่องเที่ยว การพึ่งพิงภาคการส่งออกอย่างมาก ทำให้ปริมาณการส่งออกของไทยลดลงอย่างมาก โครงสร้างการส่งออกสินค้าของไทยยังกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มสินค้ามูลค่าสูงที่มีการพึ่งพิงตัวซ้ำ ส่งผลให้ความต้องการสินค้าแปรผันตามกำลังซื้อที่ลดลงอย่างมากของตลาดโลก ในขณะที่อัตราการทำงานปรับตัวเพิ่มสูงขึ้น และชั่วโมงการทำงานลดลง โดยแรงงานที่มีอายุน้อยและมีการศึกษาสูงจะประสบปัญหาการว่างงานมากกว่าแรงงานกลุ่มอื่น

๒) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-๑๙ มากที่สุด ได้แก่

(๑) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะการเข้าสู่ยุคดิจิทัล ถูกเร่งให้มีความสำคัญต่อภาคเศรษฐกิจ สังคม และการดำรงชีวิตของประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงที่มีการระบาดของโรคโควิด-๑๙ เนื่องจากเทคโนโลยีดิจิทัลถูกนำมาใช้เพื่อลดปฏิสัมพันธ์ทางกายภาพของคนในสังคม โดยการใช้ช่องทางการสื่อสารแบบออนไลน์และการประชุมทางไกลแทนการพบปะโดยตรง การซื้อสินค้าและบริการผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์แทนการไปร้านค้า การเรียนการสอนออนไลน์ และทำธุรกรรมดิจิทัลแทนการชำระด้วยเงินสด เป็นต้น

(๒) การรักษาสุขภาพอนามัย จากความตื่นตัวในการป้องกันการติดต่อของโรคโควิด-๑๙ และการดำเนินมาตรการทางสาธารณสุขอย่างเข้มงวดเพื่อยับยั้งการแพร่ระบาดของโรคในวงกว้าง ได้ส่งผลให้ประชาชนมีความตระหนักถึงความสำคัญในการดูแลสุขภาพของตนเองเพิ่มมากขึ้น และเป็นแรงกดดันให้ผู้ประกอบการหลายสาขา โดยเฉพาะด้านบริการสุขภาพและการท่องเที่ยวต้องยกระดับมาตรฐานการให้บริการ โดยคำนึงถึงความสะดวกและสุขอนามัยที่เป็นไปตามมาตรฐานสากล อีกทั้งยังเป็นปัจจัยที่ช่วยเร่งรัดให้การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการรักษายาบาล โดยเฉพาะการวิจัยและพัฒนาชีวภัณฑ์สำหรับสร้างภูมิคุ้มกันจากเชื้อไวรัส มีความก้าวหน้ามากขึ้น

(๓) การขยายตัวของความเป็นเมือง วิกฤตการแพร่ระบาดของโรคติดต่อครั้งใหญ่เป็นปัจจัยที่ช่วยเร่งให้เมืองต่างๆ ทั่วโลกปรับตัวสู่การเป็นเมืองอัจฉริยะ (Smart City) เพื่อสนองตอบวิถีชีวิตของประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเฝ้าระวังการแพร่ระบาดของโรคและการบริหารจัดการสถานการณ์ อาทิ การใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่งเพื่อเพิ่มความสามารถในการเชื่อมต่อระหว่างอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และรับส่งข้อมูลระหว่างกัน การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมของประชากรและเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรของเมืองให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(๔) การเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ วิกฤตโควิด-๑๙ มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของอิทธิพลทางแนวความคิดแบบชาตินิยม ที่ให้ความสำคัญกับกิจการภายในประเทศเป็นลำดับแรกปรากฏเด่นชัดขึ้น เนื่องจากรัฐบาลของแต่ละประเทศต้องดำเนินนโยบายด้านสาธารณสุขอย่างเข้มข้น มาตรการปิดเมืองและจำกัดการเดินทางยังนำไปสู่ภาวะชะงักงันของการค้าและการบริการระหว่างประเทศ การโยกย้ายฐานการผลิตและช่องทางการตลาดไปยังประเทศที่อยู่ใกล้กันหรืออยู่ภายในภูมิภาคเดียวกันมากขึ้น

(๕) **รูปแบบการทำงาน** มีความยืดหยุ่นมากขึ้น สามารถทำงานจากบ้านหรือทำงานระยะไกลได้ ในขณะเดียวกัน แรงงานบางส่วนอาจผันตัวไปเป็นแรงงานนอกระบบ ทั้งที่เป็นผลมาจากการถูกเลิกจ้างหรือต้องการผันตัวไปทำงานในลักษณะไม่ประจำมากยิ่งขึ้น ซึ่งสร้างความท้าทายให้แก่ภาครัฐในการจัดความคุ้มครองทางสังคมเพื่อสร้างความมั่นคงทางรายได้และสุขภาพให้แก่แรงงานลักษณะดังกล่าว

(๖) **ทรัพยากรธรรมชาติและชั้นบรรยากาศโลก** สร้างผลเชิงบวกต่อสภาพแวดล้อมโดยรวมให้มีการฟื้นตัวกลับสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้ดีขึ้น โดยการชะลอตัวลงของภาคการผลิตและการเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการระหว่างประเทศ ได้ส่งผลให้ปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ทั้งระดับโลกและประเทศลดลง

๑.๓ สถานะของประเทศและผลจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงระดับโลก (ที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตร)

๑) **การรับมือกับปัญหาภัยพิบัติธรรมชาติและสาธารณภัย** จากการเผชิญกับภัยธรรมชาติที่มักเกิดขึ้นเป็นประจำตามฤดูกาล ทำให้หน่วยงานด้านการจัดการและป้องกันสาธารณภัยมีแนวทางและโครงการเพื่อบริหารจัดการหรือป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างเป็นระบบ เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน พื้นฟูและบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้ที่ได้ผลกระทบจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

๒) **ความสามารถในการแข่งขันด้านการเกษตร** แม้ว่าสัดส่วนของมูลค่าเพิ่มของภาคการเกษตรต่อ GDP จะมีแนวโน้มลดลง จากร้อยละ ๑๑.๕ ในปี ๒๕๕๒ เป็นร้อยละ ๘.๑ ในปี ๒๕๖๑ แต่ภาคการเกษตรยังคงมีส่วนการจ้างงานสูงถึงร้อยละ ๓๐.๒ ของการจ้างงานทั้งหมดของประเทศ สะท้อนให้เห็นถึงภาคการเกษตรที่ยังคงเป็นแหล่งรายได้ของประชากรจำนวนมาก เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนของมูลค่าเพิ่มกับสัดส่วนการจ้างงานในภาคการเกษตร กลับพบว่าผลิตภาพของแรงงานยังอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับภาคการผลิตอื่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีฐานะยากจน และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต จะส่งผลให้ภาคเกษตรมีความเปราะบางเพิ่มขึ้น

(๑) **การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ** ซึ่งมีแนวโน้มจะทำให้ระดับอุณหภูมิเฉลี่ยเพิ่มสูงขึ้น และฤดูกาลผันแปรไป จะส่งผลให้ภัยพิบัติทางน้ำมีความถี่และรุนแรงขึ้น แมลงศัตรูพืชเจริญเติบโตและระบาดมากขึ้น ซึ่งอาจลดทอนทั้งปริมาณและคุณภาพของผลผลิตการเกษตร

(๒) **การให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพของผู้บริโภค** ประกอบกับมาตรฐานด้านความปลอดภัยของสินค้าเกษตรในระดับสากลที่มีแนวโน้มจะเข้มงวดขึ้น ทำให้สินค้าเกษตรที่มีปัญหาสารเคมีตกค้างหรือไม่ผ่านมาตรฐานสากล มีแนวโน้มไม่ได้รับการยอมรับมากขึ้น

(๓) **การเข้าสู่สังคมสูงวัยของแรงงานเกษตร** ซึ่งรวดเร็วและรุนแรงกว่าแรงงานในภาพรวมของประเทศ ประกอบกับแรงงานเกษตรอายุน้อยที่มีแนวโน้มลดจำนวนลง อาจเป็นปัจจัยลดทอนผลิตภาพแรงงานในภาคการเกษตร และเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวเพื่อลดความเสี่ยงและเพิ่มผลิตภาพของภาคการเกษตร

๓) **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** การดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ที่ผ่านมา ในลักษณะของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มากเกินไป ทั้งในมิติที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการบริโภคที่ก่อให้เกิดของเสียและมลพิษในระดับที่เกินกว่าความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ กำลังเป็นภัยคุกคามที่ส่งผลกระทบให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ มีแนวโน้มเสื่อมโทรมลง

(๑) **ความหลากหลายทางชีวภาพ** สถานการณ์ไฟป่าที่เพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อาจส่งผลให้อุณหภูมิและความแห้งแล้งเพิ่มสูงขึ้น มีความเป็นไปได้ที่ไฟป่าซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อพื้นที่ป่าไม้ความหลากหลายทางชีวภาพ จะทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นและยังมีโอกาสเกิดโรคเพิ่มขึ้น

(๒) **ทรัพยากรน้ำ** ปริมาณความต้องการใช้น้ำที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำตามธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของฝนที่ทำให้แหล่งน้ำต้นทุนมีปริมาณน้ำเก็บกักลดลง ส่งผลให้ปัญหาการขาดแคลนน้ำยังคงเกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี และภาคการเกษตรมีส่วนการใช้กว่าร้อยละ ๗๐ ของประเทศ การแปรปรวนของปริมาณน้ำ ธรรมชาติแคลนน้ำหรือภัยแล้ง ปัจจัยที่จะส่งผลให้การจัดการทรัพยากรน้ำทั้งในมิติของน้ำท่วมและภัยแล้ง จะยังคงมีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อระดับความเสี่ยงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

๔) **พัฒนาการทางเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าขึ้น** โดยเฉพาะ Internet of Things (IoT) และเทคโนโลยีชีวภาพ จะเป็นโอกาสสำคัญสำหรับภาคการเกษตรในการที่จะเพิ่มผลิตภาพแรงงาน ลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ และเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิต ซึ่งจะช่วยจัดการปัญหาและความเสี่ยงในภาคการเกษตรได้ ยุทธศาสตร์ชาติให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคการเกษตร ๕ รูปแบบ ดังนี้

(๑) **เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น** การนำอัตลักษณ์พื้นถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์การเกษตร

(๒) **เกษตรปลอดภัย** มุ่งเน้นพัฒนาสินค้าเกษตรให้ได้มาตรฐานความปลอดภัยระดับสากล

(๓) **เกษตรชีวภาพ** การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ภาคการเกษตร

(๔) **เกษตรแปรรูป** การนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาพัฒนาต่อยอดสินค้าเกษตรขั้นต้นให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูง

(๕) **เกษตรอัจฉริยะ** การนำเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ในการผลิต เพื่อเพิ่มคุณภาพและปริมาณผลผลิต และรองรับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

๕) **จุดอ่อนภาคการเกษตร** เป็นอุปสรรคต่อผลิตภาพ และมูลค่าเพิ่มจากห่วงโซ่มูลค่า ได้แก่

(๑) ประชากรในภาคเกษตรส่วนใหญ่เริ่มเข้าสู่สังคมสูงวัย ไม่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงหรือการนำความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้

(๒) เกษตรกรทั่วไปยังมีข้อจำกัดในการบริหารกิจการเชิงธุรกิจและเชื่อมโยงกับตลาด รวมถึงขาดแคลนทุนที่เพียงพอสำหรับปรับเปลี่ยนกิจการและพัฒนาตัวเองเข้าสู่กระบวนการผลิตและธุรกิจยุคดิจิทัลท่ามกลางตลาดยุคใหม่ที่ถูกรองรับโดย Platform เจ้าใหญ่เพียงไม่กี่ราย

(๓) การขาดแคลนน้ำซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของภาคเกษตร ซึ่งที่ผ่านมาปริมาณน้ำพอเพียงสำหรับใช้ตลอดปีในหลายพื้นที่

(๔) สถาบันเกษตรกรในรูปแบบต่างๆ ที่จะทำหน้าที่ช่วยสนับสนุนภารกิจด้านธุรกิจ หรือเป็น Business agent ให้แก่เกษตรกรส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเข้มแข็งเพียงพอ จึงไม่สามารถหนุนช่วยเกษตรกรได้เท่าที่ควร แต่ก็มีสัญญาณบางประการที่จะช่วยผลักดันให้การปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตและการบริหารจัดการฟาร์มในเชิงธุรกิจ เพื่อเพิ่มผลิตภาพและสร้างมูลค่าเพิ่ม มีโอกาสประสบความสำเร็จมากขึ้น ได้แก่

- การมีคนรุ่นใหม่หรือต่างอาชีพที่หันมาสนใจทำการเกษตรมากขึ้น
- เกษตรกรมีโอกาสดำเนินธุรกิจความรู้และกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จต่างๆ มากขึ้น จากการเข้าถึงสื่อรูปแบบต่างๆ ทั้งทางช่องทางอินเทอร์เน็ตหรือระบบสื่อสารระยะอื่น

- สถาบันภาควิชาการ มหาวิทยาลัยและเครือข่ายหน่วยงานวิจัยที่มีการปรับทิศทางการดำเนินงานมาสนับสนุนการเพิ่มผลิตภาพ สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภาคการเกษตรมากขึ้น

- การแพร่ขยายของการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและตลาดออนไลน์ ยังเพิ่มโอกาสให้เกษตรกรรายเดี่ยวหรือที่รวมกลุ่มเป็นองค์กรสามารถเข้าถึงตลาดและผู้บริโภคได้โดยตรงมากขึ้น

- อุตสาหกรรมต่อเนื่องที่มีความเชื่อมโยงกับภาคการเกษตร ยังเป็นโอกาสและมีศักยภาพในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจผ่านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย คือ อุตสาหกรรมอาหารแปรรูป โดยพบว่าในปี ๒๕๖๑ สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้ถึง ๖๒๕,๕๒๖ ล้านบาท และยังมีแนวโน้มการเติบโตที่ดีในอนาคต

- กระแสการค้าถึงถึงสุขภาพและการดูแลสุขภาพเชิงป้องกันที่มีมากขึ้นของผู้บริโภคภายในประเทศและต่างประเทศ ตลอดจนการเข้าสู่สังคมสูงวัย

- การเติบโตของชนชั้นกลางและชุมชนเมืองในประเทศเพื่อนบ้าน มีแนวโน้มต้องการบริโภคสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ ส่งผลให้อุตสาหกรรมอาหารมูลค่าสูงที่มีศักยภาพในการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขัน

๑.๔ แนวทางขับเคลื่อนการพัฒนาภาคเกษตรที่ได้รับผลกระทบจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙

ภาพรวมภาคการเกษตรได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม (รายงานการพิจารณาศึกษาเรื่องผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจไทยจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-๑๙) และข้อเสนอแนะเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาภาคเกษตรภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติตามสถานการณ์ คณะกรรมาธิการการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภา, ๕ มิถุนายน ๒๕๖๓) ด้านสังคมและคุณภาพชีวิตจากระบบเศรษฐกิจที่หดตัวลง เนื่องจากการปฏิบัติตามมาตรการต่างๆ เพื่อหน่วงการระบาดของโควิด-๑๙ ได้นำไปสู่ปัญหาการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารที่ต้องชะลอตัว รวมทั้งปริมาณความต้องการของผู้บริโภคลดน้อยถอยลง เนื่องจากมาตรการด้านสาธารณสุข ทั้งการเว้นระยะห่างและการกักตัวแบบต่างๆ (Quarantine) ส่งผลให้สินค้าเกษตรและอาหารติดค้างในห่วงโซ่อุปทานและกลายเป็นผลผลิตส่วนเกินในระบบอาหารก่อให้เกิดปัญหาด้านรายได้ของครัวเรือนลดลง และหากสถานการณ์ยืดขยายตัวจะทำให้ครัวเรือนขาดสภาพคล่องโดยเฉพาะครัวเรือนขนาดเล็ก ที่มีระดับเงินออมต่ำและ/หรือมีรายได้รายวัน เนื่องจากความต้องการของตลาดลดน้อยลง (ด้านปริมาณและด้านราคา) นอกจากนี้ ยังมีปัญหาด้านสภาพของเกษตรกรและประชาชนในการปรับตัวและบรรเทาผลกระทบต่อสถานการณ์ฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal : Touchless Cashless and Trust Economy)

๑.๔.๑ ผลกระทบต่อภาคเกษตร จากการประมาณการของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พบว่า ในปี ๒๕๖๓ อัตราการเติบโตของภาคเกษตรไทยในกรณีปกติ (Base Case Scenario) เป็นประมาณร้อยละ -๑.๑ ซึ่งเป็นผลกระทบจากการแพร่ระบาดของเชื้อฯ ในแนวโน้มปกติ สำหรับในกรณีเลวร้ายที่สุด หากมีการแพร่ระบาดอย่างหนัก (Worst Case Scenario) อัตราเติบโตภาคเกษตรจะเป็นร้อยละ -๑.๙ และในกรณีที่เศรษฐกิจฟื้นตัวได้รวดเร็ว และมาตรการต่าง ๆ ได้ผลควบคุมการระบาดได้ดี (Best Case Scenario) การเติบโตภาคเกษตรจะเป็นร้อยละ ๓.๓ จากการที่ภาคเกษตรไทยมีการพึ่งพาการค้าระหว่างประเทศถึงร้อยละ ๘๐ ของ GDP ภาคเกษตร

ดังนั้น เมื่อเศรษฐกิจโลกถดถอยจึงมีความเสี่ยงสูงที่ภาคเกษตร (เกษตรกร ผู้ประกอบการ ธุรกิจเกษตร) จะสูญเสียโอกาสด้านรายได้ จากปริมาณผลผลิตที่มีความต้องการตลาดลดน้อยลง ซึ่งมีผลให้เกิดการลดลงด้านราคาสินค้าเกษตรในตลาดโลกแนวโน้มดัชนีราคาสินค้าเกษตรในตลาดโลกที่สำคัญ (FAO, ๒๐๒๐) ส่วนใหญ่ปรับตัวลดลง เช่น สินค้ากลุ่มพืชอาหาร (ข้าวสาลี ข้าวโพด) ร้อยละ ๑.๙ สินค้าพืชน้ำมัน (ปาล์ม ถั่วเหลือง) ร้อยละ ๔.๓ น้ำตาล (อ้อยโรงงาน) ร้อยละ ๑๙ น้ำมันโคและผลิตภัณฑ์นม ร้อยละ ๓ มีดัชนีราคาลดลงต่อเนื่องจากเดือนกุมภาพันธ์ เนื่องจากปัจจัยของสถานการณ์ระบาดของโควิด-๑๙ ส่งผลให้กิจกรรมการบริโภคของผู้บริโภคลดลง และปัจจัยด้านการแข่งขันราคาของสินค้าทดแทนน้ำมันดิบ มีราคาลดลงส่งผลต่อความต้องการสินค้าเอทานอลและไบโอดีเซลในตลาดโลกลดลง ตลอดจนผู้ผลิตรายใหญ่ของโลกได้รับผลกระทบจากการระบาดของโควิด-๑๙ ส่งผลต่อการจำกัดและเคลื่อนย้ายทรัพยากรเพื่อการผลิตเก็บเกี่ยวผลผลิตดังกล่าว

๑) **สรุปผลกระทบต่อภาคเกษตรประเทศไทย** คือ มูลค่าผลผลิตมวลรวมภาคเกษตรลดลงประมาณ ๔ - ๗ หมื่นล้านบาท (ร้อยละ ๓-๕ ของ ๑.๓๕ ล้านล้านบาท) ได้แก่

(๑) **ราคาสินค้าเกษตรภายในประเทศปรับตัวลดลง** ตามตลาดโลกที่ได้รับผลกระทบจากด้านอุปทานที่ลดลงจากปัจจัยโรคระบาดและราคาน้ำมันดิบ (พืชน้ำมัน พืชอาหาร (ยกเว้นข้าว) ยางพารา ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ อ้อยและน้ำตาล) ส่งผลให้รายได้สุทธิของครัวเรือนเกษตรกรปรับตัวลดลง เนื่องจากปริมาณความต้องการและราคาสินค้ามีแนวโน้มลดน้อยถอยลง รวมทั้งปัจจัยด้านต้นทุนการขนส่งที่เพิ่มขึ้น

(๒) **วิกฤตอาหาร (Food Crisis) ระยะสั้น ๆ และการสูญเสียโอกาสการเก็บเกี่ยวผลผลิตในเวลาที่เหมาะสม และการสูญเสียในระบบอาหาร (Food Loss)** เนื่องจากการชะลอและการชะงักของระบบการขนส่งสินค้าเกษตร การขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะเกษตรกรรมในระบบอาหาร (เก็บเกี่ยว คัดแยก) ซึ่งมีข้อจำกัดการเคลื่อนย้ายบุคลากรตามมาตรการป้องกันโรคในขณะที่ยังมีการว่างงานของแรงงานที่มีทักษะในภาคเกษตรกรรม เนื่องจากการปรับลดปริมาณการผลิตและมาตรการป้องกันโรคระบาด

(๓) การส่งออกสินค้าเกษตรปรับลดลงทั้งด้านปริมาณและมูลค่าการส่งออก

เนื่องจากความต้องการของตลาดลดลง และข้อจำกัดด้านการขนส่งสินค้าระหว่างประเทศตามมาตรการป้องกันโรคระบาด ส่งผลให้มีผลผลิตส่วนเกินเป็นสต็อกที่เพิ่มขึ้นภายในประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มยางพารา พืชอาหาร (ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย) พืชน้ำมัน (ปาล์ม มะพร้าว) และผลไม้ ทั้งนี้ในรอบการผลิตถัดไป เกษตรกรต้องปรับลดกำลังการผลิตให้สอดคล้องอุปสงค์

(๔) การนำเข้าสินค้าเกษตรปรับตัวลดลง ส่งผลกระทบไปยังอุตสาหกรรมต่อเนื่อง

ต้องปรับลดปริมาณผลผลิต เช่น อุตสาหกรรมอาหารสัตว์ อุตสาหกรรมอาหารและผลิตภัณฑ์จากนม อุตสาหกรรมอาหารและผลิตภัณฑ์จากสัตว์น้ำ เป็นต้น ทั้งนี้ หากสถานการณ์ยาวนาน จะกระทบต่อวัตถุดิบอาหารสัตว์ที่สำรองไว้ เกิดภาวะวิกฤตด้านอาหารตามมาได้

(๕) ความต้องการบริโภคสินค้าเกษตรและอาหารกลุ่มสินค้าฟุ่มเฟือยมีแนวโน้ม

ลดลง เนื่องจากผู้บริโภคกำลังซื้อจากการมีรายได้ลดลงหรือสินค้าราคาแพงขึ้น เช่น กลุ่มโปรตีน (เนื้อโค กุ้ง และอาหารทะเลอื่นๆ) แล้วหันไปบริโภคโปรตีนที่มีราคาถูกแทน เช่น ไข่ไก่ เนื้อไก่ เนื้อสุกร กลุ่มผัก และผลไม้นำเข้าจากต่างประเทศ แล้วหันไปซื้อผักผลไม้ตามฤดูกาลของชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก จนกว่าสภาพคล่องครัวเรือนจะเข้าสู่ภาวะปกติ ซึ่งเกษตรกรต้องวิเคราะห์ข้อมูลและประเมินความต้องการของตลาดก่อนตัดสินใจลงทุน

๒) เปรียบเทียบผลกระทบต่อภาคเกษตรเชิงบวกและเชิงลบ

๑) ผลกระทบเชิงบวก	๒) ผลกระทบเชิงลบ
(๑) สามารถสร้างโอกาสจากความได้เปรียบในด้านความมั่นคง ด้านอาหารของประเทศ โดยใช้โอกาสนี้ ในการปรับปรุงการผลิตและแก้ไขปัญหาที่สำคัญด้านการสูญเสียของอาหาร ทั้งจากการผลิตและการเก็บเกี่ยว จะทำให้สามารถผลิตสินค้าอาหาร เช่น ข้าว ผัก ผลไม้ ปศุสัตว์ สินค้าประมง ได้มากขึ้น มีศักยภาพในการผลิตอาหาร ให้ประชาชน ในประเทศอย่างเพียงพอไม่ขาดแคลน ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ในศักยภาพที่จะส่งออกไปยังประเทศต่างๆ ภายหลังการระบาดของโควิด-๑๙ เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาคาขาดแคลนอาหารให้แก่ประเทศอื่นได้ด้วยในระยะต่อไป ส่งผลให้เกิดรายได้แก่เกษตรกรและประเทศในระยะยาว (๒) การปิดกิจการทางธุรกิจภาคอุตสาหกรรมและบริการ ส่งผลให้แรงงานภาคการผลิตอื่นๆ กลับคืนถิ่นสู่ภาคเกษตรมากขึ้น ช่วยลดการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร จึงเป็นโอกาสของภาคเกษตรในการที่จะพัฒนาธุรกิจทั้งด้านการตลาดแบบออนไลน์และการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีมากขึ้น เนื่องจากแรงงานที่กลับคืนถิ่นมีทักษะทางเทคโนโลยีมากกว่าเกษตรกรในพื้นที่เดิม และเป็นโอกาสสำคัญในการพัฒนาภาคเกษตรเพื่อสอดคล้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่มีศักยภาพในอนาคต เช่น อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมเครื่องสำอางและสุขภาพ อุตสาหกรรมชีวภาพ และ อุตสาหกรรม พลังงานหมุนเวียน เป็นต้น ในขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสในการขยายตัวของการทำการเกษตรเพื่อการยังชีพ เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การทำเกษตรในเมือง เพื่อเป็นแหล่งอาหารในครัวเรือนและสามารถแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน เป็นต้น (๓) ความสามารถสร้างโอกาสในการพัฒนาระบบการตลาดแบบออนไลน์ของสินค้าเกษตรในระยะต่อไปมากขึ้น ทดแทนการตลาดแบบออฟไลน์ ซึ่งไม่สามารถทำได้สะดวกในช่วงการระบาดของโควิด-๑๙ จากมาตรการของรัฐบาล เช่น การปิดตลาดซื้อขายสินค้าต่าง ๆ รวมทั้งสินค้าเกษตร การหยุดการขนส่งระหว่างจังหวัด การพักการขนส่งระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางอากาศ	(๑) เนื่องจากทักษะการทำตลาดแบบออนไลน์ของเกษตรกรยังพัฒนาไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ รวมทั้งมาตรการหยุดซื้อโดยเร่งด่วนของรัฐบาล ทำให้การซื้อขายสินค้าเกษตรแบบตลาดออฟไลน์หยุดชะงัก ส่งผลให้ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ทำให้ขาดรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรกของการระบาด อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้นเกษตรกรก็เริ่มปรับตัวในการพัฒนาตลาดออนไลน์มากขึ้น มีการหาตลาดโดยตรงผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น แอปพลิเคชันไลน์ และกลุ่มผู้บริโภคต่าง ๆ (๒) เนื่องจากสินค้าเกษตรบางชนิดเน่าเสียง่าย การปิดตลาดออฟไลน์ทั้งในประเทศและการส่งออกต่างประเทศ ทำให้สินค้าเกษตรหลายชนิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งผักและผลไม้เน่าเสีย สำหรับสินค้าที่ไม่เน่าเสียก็จะมีต้นทุนในการเก็บรักษาและการขนส่งเพิ่มขึ้นทำให้เกษตรกรสูญเสียรายได้ (๓) ข้อจำกัดทางด้านโครงสร้างพื้นฐานของระบบโลจิสติกส์รวมทั้งมาตรการปิดพื้นที่เสี่ยง กำหนดเวลาออกจากเคหสถาน และเวลาการขนส่งระหว่างจังหวัด ทำให้การขนส่งและการทำการตลาดแบบออนไลน์ของเกษตรกรไม่สะดวกทำได้จำกัด ทำให้ต้นทุนสูง ในขณะที่การพัฒนาเป็นรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ปัจจุบันยังทำได้ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ไม่ทันต่อสถานการณ์ ทำให้ไม่สามารถสนับสนุนข้อมูลการตลาดและอำนวยความสะดวกการสร้างระบบตลาดออนไลน์ของเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑) ผลกระทบทางเศรษฐกิจ จากวิกฤตโควิด-๑๙ พบว่า

(๒) ด้านรายได้ พบว่า ร้อยละ ๕๐ ของครัวเรือน ได้รับผลกระทบต่อยาได้จาก

(๓) **ด้านรายจ่าย** พบว่า ร้อยละ ๒๕ ของครัวเรือน มีค่าใช้จ่ายบริโภคอาหารลดลง

๒) วิธีการรับมือกับวิกฤตครั้งนี้ของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ

๗๐ ใช้เงินออมและการขายสินทรัพย์ในการรับมือกับผลกระทบจากวิกฤตครั้งนี้ รองลงมาร้อยละ ๕๕ ได้รับความช่วยเหลือจากสถาบันเกษตรกรในพื้นที่ เช่น กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ และวิสาหกิจชุมชน และร้อยละ ๒๐ ต้องกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์และญาติ สำหรับการขอรับการช่วยเหลือของเกษตรกร พบว่า ส่วนใหญ่ได้สมัครขอความช่วยเหลือจากภาครัฐในโครงการเยียวยาเกษตรกรและเราไม่ทิ้งกัน คิดเป็นร้อยละ ๗๕ และ ๖๐ ตามลำดับ แสดงถึงความสามารถในการเข้าถึง Digital Platform ของครัวเรือนเกษตรกร นอกจากนี้ ครัวเรือนร้อยละ ๒๐ สมัครเข้าโครงการพักชำระหนี้กับ ธ.ก.ส. สินเชื่อเพื่อการเกษตร และสินเชื่อส่วนบุคคล

๓) **ข้อสรุปและเสนอแนะเชิงนโยบาย** พบว่า ครั้วเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบเป็นครัวเรือนที่มีรายได้น้อย มีภาระหนี้สิน มีการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรนอกเขตชลประทาน และมีทุนทางสังคมต่ำ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงวิธีการรับมือกับวิกฤตดังกล่าว ดังนั้นจึงต้องเข้ารับการเยียวยาเกษตรกร/เราไม่ทิ้งกัน คิดเป็นร้อยละ ๗๕ และ ๖๐ ตามลำดับ แสดงถึงความสามารถในการเข้าถึง Digital Platform ของครัวเรือนเกษตรกร นอกจากนี้ ครั้วเรือนร้อยละ ๒๐ สมัครเข้าโครงการพักชำระหนี้กับ ธ.ก.ส. สินเชื่อเพื่อการเกษตรและสินเชื่อส่วนบุคคล อย่างไรก็ตาม แม้จะเกิดภาวะวิกฤตแต่ก็มาพร้อมกับโอกาส ได้แก่ แรงงานคืนถิ่นที่มีอายุน้อยไม่เกิน ๔๕ ปี มีความสามารถเรียนรู้และนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาพัฒนาและปรับปรุงเพื่อยกระดับประสิทธิภาพการผลิตในระยะยาวต่อไป ซึ่งเป็นการทดแทนแรงงานเกษตรกรที่ผู้สูงอายุและส่งผลต่อผลิตภาพของภาคเกษตรไทย (อายุเฉลี่ยของแรงงานภาคเกษตรคือ ๕๖ ปี : สศก., ๒๕๖๐) เพราะสังคมผู้สูงอายุจะทำให้กิจกรรมการผลิต การออม และการลงทุนลดลง นอกจากโอกาสด้านแรงงานแล้วยังต้องคำนึงถึงโอกาสด้านอื่นๆ ได้แก่ การสร้างสถาบันและวัฒนธรรมการออมเพื่อเพิ่มภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจในอนาคต และการสร้างหลักประกันสังคมให้ครัวเรือนเกษตรกรและแรงงานนอกระบบ เพราะงานในภาคเกษตรไม่มีสวัสดิการ ซึ่งภาครัฐควรเร่งดำเนินการสร้างระบบสวัสดิการ รวมทั้ง ส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ให้เกษตรกรก้าวสู่การเป็นเกษตรกรมืออาชีพให้สามารถบริหารจัดการการผลิตและการตลาดอย่างครบวงจรให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภค ดังนั้น สิ่งสำคัญที่ทุกภาคส่วนต้องนำพาภาคเกษตรให้ผ่านพ้นภาวะวิกฤตในครั้งนี้ คือ การแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างในภาคเกษตรโดยเน้นไปที่การพัฒนาทรัพยากรน้ำ ดิน เทคโนโลยี ข้อมูลระบบโลจิสติกส์ และการแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร รวมทั้ง ดึงแรงงานคุณภาพและอายุน้อย เข้ามาพัฒนาภาคเกษตรไทย

๑.๔.๓ แนวคิดการปฏิบัติ แบ่งเป็น ๒ ระยะคือ

๑) **แนวคิดการปฏิบัติในการดำเนินการระยะเฉพาะหน้าเร่งด่วน** ประกอบด้วย การบรรเทาภาระหนี้สิน การเสริมสภาพคล่องทางการเงิน การดูแลเยียวยา การจ้างงานโดยภาครัฐ และการเตรียมฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยมีข้อเสนอเพิ่มเติม ดังนี้

(๑) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สร้างความตระหนักเรื่อง “ทำการเกษตรอย่างไรให้ปลอดภัยจากโควิด-๑๙ ในฤดูกาลใหม่” เพื่อเพิ่มโอกาสในการแข่งขันของสินค้าเกษตร อาหารและบริการ โดยสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภคในประเทศและต่างประเทศผู้นำเข้าสินค้าไทยว่า มีคุณภาพเป็นเลิศด้านความปลอดภัย ปลอดภัยจากเชื้อโควิด-๑๙ หรือโรคติดต่อร้ายแรงอื่น ๆ รวมถึงพัฒนาด้านสุขอนามัยในมิติของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติของเกษตรกรและแรงงานในภาคการเกษตรให้ปลอดภัยจากโควิด-๑๙ ด้วยรูปแบบที่สามารถเข้าใจและเข้าถึงได้ง่าย

(๒) กระทรวงมหาดไทย ดูแลค่าเช่าที่ดินทำ การเกษตรให้เป็นธรรมและช่วยเจรจา ผ่อนผันการจัดเก็บค่าเช่าซื้อที่ดินตามความจำเป็นของเกษตรกร เพื่อลดค่าใช้จ่ายของเกษตรกรให้สามารถนำเงินไปลงทุนดูแลปรับปรุงสภาพดินให้เหมาะสมกับการเกษตร จัดซื้อจัดหาปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพ และการสร้างนิเวศทางการเกษตรที่ดี

(๓) กระทรวงพาณิชย์และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดูแลให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งพันธุ์ดีทั้งพืชและสัตว์ รวมทั้งปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพได้อย่างเพียงพอและมีราคาเป็นธรรม

(๔) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สนับสนุนสินเชื่อเพื่อการผลิตในฤดูกาลใหม่อย่างเพียงพอและคืดดอกเบี้ยในอัตราผ่อนปรน รวมทั้งอำนวยความสะดวกแก่เกษตรกรโดยตรงและผ่านสถาบันเกษตรกร

(๕) กระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยความร่วมมือของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ส่งเสริมให้เกษตรกรขายผลผลิตและผลิตภัณฑ์การเกษตรตรงถึงผู้บริโภคผ่านทางออนไลน์หรือทางโทรศัพท์ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

(๖) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนให้ธุรกิจห้างสรรพสินค้าและร้านค้าที่ทันสมัย (Modern Trade) รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ โรงพยาบาล หน่วยทหาร หน่วยงานในสังกัดกรมราชทัณฑ์ เป็นต้น รับซื้อผลผลิตจากชุมชนของเกษตรกรโดยตรง

(๗) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ติดตามการผลิตสินค้าเกษตรที่เน่าเสียง่ายและอ่อนไหว เช่น นมและผลิตภัณฑ์นม เป็นต้น และหาแนวทางนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์นมพร้อมดื่มยูเอชทีหรือนมอัดเม็ด ซึ่งเก็บได้นานและมีโอกาสทางการตลาดที่ดีกว่า

(๘) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พัฒนาความรู้และสร้างแรงจูงใจแรงงานคีนถิ่นในการประกอบอาชีพการเกษตร ทั้งแรงงานในประเทศและผู้ที่กลับจากต่างประเทศ โดยจัดตั้ง “ศูนย์บ่มเพาะ” เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถการทำเกษตรอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ เสริมสร้างทักษะเป็นผู้ประกอบการ สนับสนุนเงินทุน โดยมีศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร “ศพก.” เป็นพี่เลี้ยง

๒) แนวคิดการปฏิบัติในการดำเนินการระยะต่อไปอย่างต่อเนื่อง ภาคการเกษตรจะเข้ามา มีบทบาทในการกระตุ้นเศรษฐกิจให้กลับมาขยายตัวได้อีกครั้ง ตามประเด็น ดังนี้

(๑) จัดทำ “ฐานข้อมูลทางด้านการเกษตร” สนับสนุนการบริหารจัดการข้อมูลขนาดใหญ่ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก เพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์ของรัฐในการกำหนดและบริหารนโยบาย เศรษฐกิจการเกษตร การช่วยเหลือคุ้มครองทางสังคมภาคเกษตรและการให้บริการภาครัฐ รวมถึงข้อมูลเพื่อการพยากรณ์และแจ้งเตือนการระบาดของลู่หว้า

(๒) สนับสนุนแรงงานคีนถิ่นให้เป็นโอกาสต่อการพัฒนาภาคการเกษตร ให้มีการขึ้นทะเบียนและจำแนกแจกแจงข้อมูลแรงงานคีนถิ่นเพื่อการบริหารจัดการ กำหนดแผนงานและโครงการเพื่อรองรับแรงงานคีนถิ่นให้มีรายได้ รวมทั้งอบรมเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและพัฒนาด้านการตลาดออนไลน์ สนับสนุนให้เข้าถึงแหล่งทุน เพื่อจูงใจให้ไม่ละทิ้งถิ่นฐานหลังภาวะวิกฤต

(๓) สนับสนุนฟื้นฟูภาคเกษตรสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ๕ ประการ ได้แก่

(๓.๑) ให้เกษตรกรมีน้ำใช้ในพื้นที่การเกษตรอย่างทั่วถึงและมีความตระหนักรู้ในการใช้น้ำในการทำเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ

(๓.๒) วางแผนทำการเกษตรให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ โดยใช้ข้อมูลจากระบบ Zoning by Agri-map ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

(๓.๓) ทำการเกษตรแบบผสมผสานเพื่อให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารระดับครัวเรือน และสนับสนุนให้เกษตรกรรวมตัวกันทำเกษตรแปลงใหญ่เพื่อสร้างประสิทธิภาพการผลิต

(๓.๔) สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยอาศัย ศพก. เป็นศูนย์กลางและสนับสนุนเครือข่าย อกม. ในระดับพื้นที่

(๓.๕) ส่งเสริมพัฒนา Smart Farmers และ Young Smart Farmers อย่างต่อเนื่อง เปลี่ยนผ่านภาคการเกษตรที่ทันสมัยและแข่งขันได้

(๔) ปรับบทบาทและพัฒนาสถาบันเกษตรกรให้เป็นพี่เลี้ยงของสมาชิก โดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับสหกรณ์การเกษตรและองค์กรเกษตรกรอื่น เพื่อให้ทำหน้าที่ช่วยเหลือเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในการประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคงและมีประสิทธิภาพ สร้างระบบเชื่อมโยงเกื้อกูลระหว่างสหกรณ์และองค์กรเกษตรกรด้วยกันเอง พัฒนาผู้นำสถาบันเกษตรกรรุ่นใหม่ทดแทน และส่งเสริมระบบธรรมาภิบาลสร้างความโปร่งใส

(๕) ปรับภารกิจงานของหน่วยงานด้านการพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงด้านอาหาร ให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่ตลอดห่วงโซ่ ทั้งการผลิต การบรรจุภัณฑ์ การเพิ่มมูลค่าและการตลาด เน้นบูรณาการการปฏิบัติงานร่วมกับภาครัฐและเอกชน รวมทั้งสถาบันการศึกษาต่างๆ ผ่าน อ.พ.ก. ส่งเสริมให้มีการจัดทำ “แผนกลยุทธ์ส่วนท้องถิ่น” ให้สามารถนำไปใช้ได้จริงทันทีตามสถานการณ์

(๖) เปลี่ยนถ่ายการบริหารจัดการองค์การเกษตรสู่ยุคดิจิทัล ส่งเสริม “การทำระบบเกษตรดิจิทัล” ยกย่องการส่งเสริมและช่วยเหลือเกษตรกรแบบครบวงจร โดยบริการแบบทางไกลด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ (Tele-consultation หรือ Tele-agriculture) รวมทั้งการบริหารจัดการปัจจัยการผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตร และการจำหน่ายผ่านระบบออนไลน์

(๗) ขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาผลิตภัณฑ์เกษตรปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินการเสริมสร้างทัศนคติและทักษะของเกษตรกรในการผลิตสินค้าเกษตรที่ได้คุณภาพมาตรฐานและความปลอดภัย พร้อมกับสร้างระบบการซื้อขายสินค้าเกษตรตามคุณภาพ ได้แก่ ระดับความปลอดภัย สายพันธุ์ แหล่งผลิตที่มีอัตลักษณ์ เป็นต้น ให้ความสำคัญในการส่งเสริมและบริการตรวจสอบรับรองคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตรอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภค ตามมาตรการด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช ภายใต้ระบบการตรวจรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร จะอยู่ภายใต้มาตรฐานสุขภาพหนึ่งเดียว (One World One Health) รวมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในมิติด้านสุขอนามัยด้วย

(๘) สร้างระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อความมั่นคงด้านการผลิตทางการเกษตรและอาหาร โดยวางโครงสร้างระบบการสำรวจ ติดตาม เฝ้าระวังศัตรูพืชและศัตรูสัตว์ ทั้งศัตรูที่มีอยู่เดิมในประเทศและศัตรูอุบัติใหม่จากต่างประเทศ ให้สามารถพยากรณ์และแจ้งเตือนภัยล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำ อันจะช่วยให้เกษตรกรมีการจัดการศัตรูพืช ศัตรูสัตว์ได้อย่างเหมาะสม ลดความสูญเสียผลผลิต ลดปัญหาการใช้สารเคมีเกินความจำเป็น และลดค่าใช้จ่ายภาครัฐในการควบคุมการระบาดของศัตรูได้ โดยมีอาสาสมัครเกษตรประจำหมู่บ้าน (อกม.) เป็นผู้มีส่วนในการสำรวจติดตาม เฝ้าระวังและแจ้งข้อมูลในระดับชุมชน

(๙) เพิ่มศักยภาพระบบงานวิจัยและพัฒนาด้านการเกษตร ภาครัฐควรให้ความสำคัญงานวิจัยและพัฒนาด้านการเกษตรเพิ่มขึ้นและปรับปรุงงานด้านการวิจัยทางการเกษตรให้มีความเป็นเอกภาพแบบต่อเนื่อง หน่วยงานที่ดูแลการบริหารงบประมาณด้านงานวิจัยในภาคเกษตร ควรจัดทำข้อมูลความก้าวหน้าผลการวิจัยแยกเป็นรายสินค้าเกษตรให้ชัดเจน ลดความซ้ำซ้อนและเอื้อต่อการต่อยอดงานวิจัยรวมทั้งการบริหารงบประมาณงานวิจัยด้านการเกษตรให้เพียงพอและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

(๑๐) จัดตั้ง “กองทุนเพื่อการร่วมทุนภาคชนบท” ให้กระทรวงการคลัง โดย ธ.ก.ส. จัดตั้งกองทุนเพื่อการร่วมทุนภาคชนบท หรือ Rural Venture Capital Fund โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้สถาบันเกษตรกร หรือผู้ประกอบการ SMEs ด้านการเกษตรเข้าถึงแหล่งทุนในรูปแบบการร่วมลงทุน (Equity Financing) เพิ่มเติมจากการให้สินเชื่อ (Debt Financing) ที่มีอยู่เดิมซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการสนับสนุนการเจริญเติบโตของ “วิสาหกิจเพื่อสังคม” ภายใต้พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. ๒๕๖๒

(๑๑) เร่งรัดขยายผลระบบประกันภัยพืชผล (Crop Insurance System) และจัดให้มีระบบตาข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) ที่เหมาะสมสำหรับภาคการเกษตร โดยให้กระทรวงการคลัง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และ ธ.ก.ส. ร่วมศึกษาความเป็นไปได้เพื่อออกกฎหมายรองรับการประกันภัยพืชผลและสินค้าเกษตรเป็นการเฉพาะ และแนวทางการสร้าง “ระบบตาข่ายความปลอดภัยทางสังคม” บริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ลงทุนพัฒนาปัจจัยพื้นฐานเพิ่มขึ้น และจ้างแรงงานคืนถิ่นที่เหมาะสม เพื่อ “ก่อให้เกิดการจ้างระยะสั้นและมีระบบชลประทานช่วยสร้างขีดความสามารถการแข่งขันของภาคเกษตรในระยะยาว”

(๑๒) ดำเนินการกระจายสิทธิการถือครองที่ดินให้กับเกษตรกรรายย่อย เพื่อลดความเหลื่อมล้ำควบคู่กับการส่งเสริมฟื้นฟูและพัฒนาความอุดมสมบูรณ์ของดินให้เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืช โดยทำให้ดินดี (Soil Health) อย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมดำเนินการพัฒนาพื้นที่ในความรับผิดชอบให้พร้อมสำหรับการทำการเกษตรอย่างเหมาะสม (Zoning) ด้วยการใช้แผนที่ทางการเกษตร (Agri - Map) แล้วจึงจัดสรรให้เกษตรกรเข้าไปทำกิน รวมทั้งปรับปรุงและพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ดินทางการเกษตรให้สามารถใช้ในการวางแผนการผลิตและการตลาดได้ โดยนำเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ (Geographic Information System - GIS) มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น

(๑๓) พิจารณาศึกษาและวิเคราะห์การควรวรรمหรือบูรณาการกองทุนต่างๆ ที่มีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการช่วยเหลือแก้ไขฟื้นฟูเกษตรกรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยควรวรรمให้เหลือเพียงกองทุนเดียว หรือปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งกฎหมายว่าด้วยกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เพื่อเพิ่มศักยภาพการแก้ไขปัญหานี้สินเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเอกภาพและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย นอกจากนี้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีกฎหมายในความรับผิดชอบทั้งสิ้นจำนวน ๓๙ ฉบับ จำแนกเป็น

(๑๓.๑) กฎหมายเพื่อการบริหารทรัพยากรดิน ชลประทานที่ดิน

(๑๓.๒) กฎหมายเพื่อการบริหารคุณภาพมาตรฐานปัจจัยการผลิต กระบวนการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์เกษตร

(๑๓.๓) กฎหมายเพื่อการบริหารจัดการสมดุลสินค้าเกษตรสำคัญ

(๑๓.๔) กฎหมายเพื่อการบริหารเศรษฐกิจการเกษตร กองทุน และสถาบันเกษตรกร โดยกฎหมายบางฉบับบังคับใช้มาเป็นเวลานาน อาจล้าสมัย และไม่เหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบัน จึงควรจะต้องพิจารณาปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องและสนับสนุนการแข่งขันของประเทศ

๒. ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมด้านการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดสงขลา

(SWOT Analysis)

๒.๑ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน

๑) จุดแข็ง (Strengths : S)

S๑ สภาพภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ มีความเหมาะสมต่อการทำการเกษตรที่หลากหลาย ทั้งด้านการผลิตพืช การปศุสัตว์ และการประมง (ทั้งการเพาะเลี้ยงและจับสัตว์น้ำชายฝั่ง)

S๒ โครงสร้างพื้นฐาน ระบบโลจิสติกส์ และสิ่งอำนวยความสะดวก มีความครบถ้วน ได้แก่ การคมนาคมทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ ตลาดกลางซื้อ-ขายสินค้าเกษตร ตลาดท้องถิ่น ระบบซื้อขายออนไลน์ โรงงานอุตสาหกรรมการเกษตร ห้างสรรพสินค้า ศูนย์ประชุมนานาชาติ แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นต้น

S๓ มีบุคลากร องค์กร สถาบันเกษตรกร สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน และหน่วยงานภาครัฐ เป็นกลไกการบริหารจัดการองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และภูมิปัญญาที่หลากหลายเอื้อต่อการขับเคลื่อนและพัฒนางานภาคการเกษตรในจังหวัดสงขลา (เช่น เกษตรกรตัวอย่าง เกษตรกรผู้นำ Smart Farmer, Yong Smart Farmer ปราชญ์เกษตร ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มองค์กรภาคการเกษตร ผู้ประกอบการภาคเกษตร ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานทั้งใน-นอกสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ องค์กรและภาคีที่เกี่ยวข้องในจังหวัด)

S๔ เป็นแหล่งผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่มีความหลากหลาย ทั้งด้านพืช ประมง และปศุสัตว์ ที่สามารถพัฒนาและเชื่อมโยงไปยังอุตสาหกรรมการเกษตร และอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้

S๕ มีแหล่งเงินทุน และสถาบันทางการเงินที่หลากหลาย พร้อมที่จะสนับสนุนด้านการเกษตร

S๖ จังหวัดสงขลาเป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้าการลงทุนและบริการ แหล่งท่องเที่ยวและบริการชั้นนำของภาคใต้ ส่งผลต่อความต้องการสินค้าเกษตรและอาหารในพื้นที่จังหวัดสงขลาตามไปด้วย

S๗ มีพื้นที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน และมีด้านการค้าชายแดน ที่ส่งผลต่อต้นทุนการผลิตในการนำเข้าและส่งออกสินค้าและผลิตภัณฑ์เกษตรของผู้ประกอบการในจังหวัดสงขลา

๒) จุดอ่อน (Weakness : W)

W๑ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการใช้มาเป็นระยะเวลานาน เช่น ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ แหล่งเก็บกักน้ำไม่พอเพียงในฤดูแล้ง ขาดแคลนแหล่งเก็บกักน้ำ (ระบบชลประทานยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่) รวมทั้ง คุณภาพน้ำ ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง และการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่เกษตรเป็นประเภทอื่นมากขึ้น ปัญหาน้ำเค็มรุกคืบในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ การตื่นเงินของคลองส่งน้ำ (อาทิ กิจกรรมการเลี้ยงกุ้งทะเล) เป็นต้น

W๒ เกษตรกรส่วนใหญ่ มีกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินน้อย หรือเป็นเกษตรกรรายย่อย และต้นทุนการผลิตสินค้าเกษตรของพื้นที่จังหวัดสงขลาและภาคใต้สูงกว่าภาคอื่นๆ

W๓ เกษตรกรส่วนใหญ่ทำการผลิตเชิงเดี่ยว รวมทั้งสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ส่วนใหญ่มีผลิตภาพและประสิทธิภาพทางการผลิตยังอยู่ในระดับต่ำ (ยังไม่ได้คุณภาพ มาตรฐาน ความปลอดภัย และตรงตามความต้องการของตลาด) และเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยเป็นเกษตรกรรายเดียวทำให้มีผลผลิตน้อย ขาดอำนาจการต่อรองไม่สามารถบริหารจัดการผลผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาดได้ และขาดแรงจูงใจในการยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตร

W๔ สินค้าเกษตรที่ผลิตขึ้นเน้นการส่งออกในรูปวัตถุดิบไม่มีการแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เนื่องจากการเข้าถึงและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเกษตร นวัตกรรมสมัยใหม่ และข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร สำหรับการผลิตและแปรรูปสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร รวมทั้งการตลาดผ่านระบบออนไลน์ ยังมีน้อยและไม่แพร่หลาย

W๕ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อประกอบกิจกรรมทางการเกษตร โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อย

W๖ ขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่มีแนวโน้มสูงอายุ คนรุ่นใหม่สืบทอดอาชีพเกษตรกรน้อยลง ไม่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงหรือการนำความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ ต้องพึ่งพาแรงงานต่างด้าว รวมทั้ง เกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเชิงเดี่ยวเป็นหลัก โดยเฉพาะยางพารา ทำให้เกิดความเสี่ยงในด้านอาหารและรายได้

W๗ กลุ่มและหรือสถาบันเกษตรกรส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเข้มแข็งและเพียงพอ ทำให้ไม่สามารถช่วยหนุนสมาชิกเกษตรกรได้เท่าที่ควร เช่น ข้อจำกัดในการบริหารกิจการเชิงธุรกิจและเชื่อมโยงกับตลาด รวมถึงขาดแคลนทุนที่เพียงพอสำหรับปรับเปลี่ยนกิจการและพัฒนาตัวเองเข้าสู่กระบวนการผลิตและธุรกิจยุคดิจิทัล ขาดอำนาจการต่อรอง เป็นต้น

W๘ การบูรณาการและเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และภาคีที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการตลอดห่วงโซ่การผลิต-การตลาด-โลจิสติกส์ ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

W๙ การบริหารจัดการข้อมูล ขาวสาร และการประชาสัมพันธ์ด้านการเกษตรและสหกรณ์ และที่เกี่ยวข้อง (เช่น สินค้าเด่นทางการเกษตรของจังหวัด สินค้า GI สินค้าอัตลักษณ์พื้นถิ่น เป็นต้น) รวมทั้งการบริหารจัดการ การบริการจุดเดียวของหน่วยงานภาครัฐ ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

๒.๒ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก

๑) โอกาส (Opportunities : O)

O๑ นโยบายและยุทธศาสตร์ระดับต่างๆ ของภาครัฐ ทุกระดับ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคการเกษตร ๖ รูปแบบ (เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น : นำมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์การเกษตร, เกษตรปลอดภัย : มุ่งเน้นให้ได้มาตรฐานความปลอดภัยระดับสากล, เกษตรชีวภาพ : ใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพสร้างมูลค่าเพิ่ม, เกษตรแปรรูป : นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาพัฒนาต่อยอดสินค้าเกษตรขั้นต้นสู่มูลค่าสูง, เกษตรอัจฉริยะ : นำเทคโนโลยี/วิทยาการสมัยใหม่ในการเพิ่มคุณภาพ/ปริมาณผลผลิตและรองรับผลกระทบจากสภาพภูมิอากาศ และการพัฒนาระบบนิเวศ) ซึ่งเป็นแนวทางการบูรณาการร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ จะเป็นโอกาสในการร่วมกันพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

O๒ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัล นวัตกรรม พลังงาน และการสื่อสาร (Internet of Things : IoT) และเทคโนโลยีชีวภาพ จึงเป็นโอกาสสำคัญสำหรับการพัฒนาภาคการเกษตรที่จะเพิ่มผลิตภาพแรงงาน เพิ่มมูลค่าผลผลิต และลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาทรัพยากรและภัยธรรมชาติ

O๓ ประชาชน/สังคม มีความต้องการอาหาร และอาหารเพื่อสุขภาพเพิ่มขึ้น ทั้งภายในและต่างประเทศ (การดูแลรักษาสุขภาพและอนามัย จากความตื่นตัวในการป้องกันการติดต่อของโรคโควิด-๑๙ ประชาชนมีพฤติกรรมและความตระหนักถึงความสำคัญในการดูแลสุขภาพของตนเองเพิ่มมากขึ้น การให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพของผู้บริโภค ประกอบกับมาตรฐานด้านความปลอดภัยของสินค้าเกษตรในระดับสากลที่มีแนวโน้มจะเข้มงวดขึ้น ทำให้สินค้าเกษตรที่มีปัญหาสารเคมีตกค้างหรือไม่ผ่านมาตรฐานสากล มีแนวโน้มไม่ได้รับการยอมรับมากขึ้น)

O๔ นโยบายภาครัฐส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาระบบโลจิสติกส์การเกษตร สามารถเข้าถึงแหล่งเพาะปลูกของเกษตรกรเพื่อช่วยลดต้นทุนการขนส่งจากแปลงสู่ตลาด จะทำให้สินค้าเกษตรมีโอกาสในระดับนานาชาติ เช่น การเชื่อมโยงกับประเทศจีน อินเดีย เวียดนาม ซึ่งมีจำนวนประชากรและความต้องการที่สูง

O๕ นโยบายภาครัฐด้านการลดพื้นที่ปลูกยางพารา ด้วยการส่งเสริมการเกษตรผสมผสานและเกษตรกรรมยั่งยืนทดแทนการปลูกยางพารา และนวัตกรรมใหม่ๆ ที่ใช้ยางพาราเป็นส่วนประกอบมีมากขึ้น

O๖ นโยบายภาครัฐและกฎหมาย มีการผ่อนคลายของการปลูกและผลิตพืชที่ไม่จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท ๕ (กระท่อม กัญชา กัญชง) จึงเป็นโอกาสที่เกษตรกรสามารถนำไปผลิตสร้างรายได้ใหม่ได้

O๗ นโยบายส่งเสริมเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ นิคมอุตสาหกรรมการเกษตร กลุ่มเมืองนวัตกรรมอาหาร Food Innopolis และการบริหารจังหวัดชายแดนใต้ ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงนวัตกรรมการผลิตอาหารสามารถนำมากำหนดการผลิตชนิดพืช-สัตว์ที่เป็นอาหาร และนวัตกรรมที่นำมาใช้ได้

O๘ การขยายตัวของความเป็นเมือง (Urbanization) ก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในหลายมิติ ทั้งความสะดวกรวดเร็วด้านการคมนาคมขนส่ง การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการสาธารณะ และการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ ส่งผลต่อความต้องการสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเพิ่มขึ้น

O๙ อุตสาหกรรมต่อเนื่องที่มีความเชื่อมโยงกับภาคการเกษตร ยังเป็นโอกาสและมีศักยภาพในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจผ่านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้หลากหลาย เช่น อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อุตสาหกรรมเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ อุตสาหกรรมเชื้อเพลิงชีวภาพและเคมีชีวภาพ เป็นต้น

๒) ภัยคุกคาม (Threats : T)

T๑ ผลกระทบจากโรคอุบัติใหม่ระบาดที่เกิดขึ้น ทั้งในคน พืช และสัตว์ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงภาวะเศรษฐกิจโลก และปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ ส่งผลต่อการประกอบอาชีพและการผลิตทางการเกษตร ทั้งปริมาณและคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตร

T๒ ราคาสินค้าเกษตรส่วนใหญ่ผันผวนตามกลไกตลาด ผู้ผลิตและผู้ประกอบการไม่สามารถควบคุมได้

T๓ ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นต่อเนื่อง (**ปัจจัยการผลิต** เช่น ราคาปุ๋ยเคมี สารเคมีทางการเกษตร น้ำมัน **ที่ดิน** ราคาสูงขึ้น และการครอบครองพื้นที่ทำการเกษตรน้อยลง **ทุน** งบประมาณและการเข้าถึงแหล่งทุนและหนี้สินจากการประกอบกิจการเกษตร **แรงงาน** พึ่งพาแรงงานต่างด้าวซึ่งมีข้อจำกัดด้านกฎหมาย ฯลฯ ค่าแรงสูงขึ้น)

T๔ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีแนวโน้มเสื่อมโทรมลง จากการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ที่ผ่านมาในลักษณะที่มากเกินไป ทั้งในมิติที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการบริโภคที่ก่อให้เกิดของเสียและมลพิษในระดับที่เกินความสามารถรองรับของระบบนิเวศ

T๕ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก มีแนวโน้มที่จะเกิดปัญหาภัยพิบัติธรรมชาติและสาธารณภัย ที่รวดเร็วและรุนแรงขึ้น ส่งผลให้เกิดภัยพิบัติทางน้ำ (ภัยแล้ง น้ำท่วม น้ำเค็มรุกกล้า) มีความถี่และรุนแรงขึ้น แมลงศัตรูพืช-สัตว์เจริญเติบโตและระบาดมากขึ้น ซึ่งลดทอนทั้งปริมาณและคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตร

T๖ การเข้าสู่สังคมสูงวัยของแรงงานเกษตร รวดเร็วและรุนแรงกว่าแรงงานในภาพรวมของประเทศ ประกอบกับแรงงานเกษตรอายุน้อยที่มีแนวโน้มลดจำนวนลง เป็นปัจจัยลดทอนผลิตภาพแรงงานในภาคการเกษตร และเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวเพื่อลดความเสี่ยงและเพิ่มผลิตภาพของภาคการเกษตร (เช่น ไม่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงหรือการนำความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ ข้อจำกัดในการบริหารจัดการเชิงธุรกิจและเชื่อมโยงกับตลาด รวมถึงขาดแคลนทุนที่เพียงพอสำหรับปรับเปลี่ยนกิจการและพัฒนาตัวเองเข้าสู่กระบวนการผลิตและธุรกิจยุคดิจิทัลท่ามกลางตลาดยุคใหม่ที่ถูกรอบำโดย Platform เจ้าใหญ่เพียงไม่กี่ราย) รวมทั้งขาดแคลนเกษตรกรรุ่นใหม่ เนื่องจากการค่านิยมของการประกอบอาชีพที่ใช้แรงงาน ใช้ทุนมาก ซึ่งไม่เป็นที่ต้องการของคนรุ่นใหม่

T๗ มาตรการกีดกันทางการค้าของประเทศคู่ค้าที่สำคัญ ทั้งที่เป็นมาตรการทางภาษี และไม่ใช่อภาษี เช่น มาตรฐานสุขอนามัย เป็นต้น การเกิดการลักลอบนำเข้าสินค้าเกษตรผ่านด่านชายแดนโดยผิดกฎหมาย ทำให้มีผลกระทบต่อราคาสินค้าเกษตรในพื้นที่ และมีโอกาสทำให้เกิดโรคระบาดสูง

T๘ ข้อจำกัดบางเรื่องของระเบียบ กฎหมาย และวิถีปฏิบัติทางราชการต่อการพัฒนาภาคเกษตรกรรม

T๙ อนาคตของงาน (Future of Work) และพฤติกรรมการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป งานบางประเภทจะเลือนหายไป และเกิดงานประเภทใหม่ขึ้นมาทดแทน โดยระบบอัตโนมัติและหุ่นยนต์ มีแนวโน้มจะเข้ามาทดแทนงานที่มีลักษณะของการทำซ้ำหรือเป็นแบบแผน (Repetitive/Routine) ส่งผลให้เกิดความต้องการแรงงานที่มีทักษะ ความสามารถเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี แรงงานมีความเสี่ยงสูงที่จะถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยีภายในระยะ ๑๐ - ๒๐ ปี รวมทั้งการขยายตัวของชุมชนเมือง ซึ่งส่งผลกระทบต่อพื้นที่และกิจกรรมทางการเกษตรด้วย

๓. การจัดทำ TOWS Matrix เพื่อกำหนดกลยุทธ์

ตารางที่ ๓.๑ TOWS Matrix เพื่อกำหนดกลยุทธ์

ปัจจัยภายใน	S จุดแข็ง (ภายใน)	W จุดอ่อน (ภายใน)
ปัจจัยภายนอก	S๑ - S๗	W๑ - W๗
O โอกาส (ภายนอก)	SO	WO
O๑ - O๗	กลยุทธ์ SO๑ เสริมสร้างองค์ความรู้และพัฒนาทักษะผู้ประกอบการแห่งอนาคต SO๒ ส่งเสริมการรวมกลุ่มและเครือข่ายทางการเกษตร เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร SO๓ ส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพมาตรฐาน SO๔ พัฒนาและยกระดับการผลิต การแปรรูปสินค้าเกษตรและบริการมูลค่าสูง SO๕ ยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรและพัฒนาระบบตรวจสอบย้อนกลับ SO๖ ส่งเสริมและพัฒนาการผลิตสินค้าเกษตรที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอนาคต SO๗ ส่งเสริมการท่องเที่ยววิถี SO๘ ส่งเสริมการบริหารจัดการวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร โดยใช้หลัก BCG model	กลยุทธ์ WO๑ ส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม WO๒ สนับสนุนการเข้าถึงแหล่งเงินทุน และแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร WO๓ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และระบบโลจิสติกส์การเกษตร WO๔ สนับสนุนการพัฒนาระบบฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ด้านการเกษตร
T ภัยคุกคาม (ภายนอก)	ST	WT
T๑ - T๗	กลยุทธ์ ST๑ สร้างและพัฒนากำลังคนคุณภาพในภาคเกษตร ST๒ ส่งเสริมและควบคุมให้เกษตรกรใช้สารเคมีทางการเกษตรอย่างถูกต้อง เหมาะสม และมีความปลอดภัย ST๓ ส่งเสริมการผลิตและบริโภคสินค้าเกษตรที่รักษาระบบนิเวศและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ST๔ ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ ST๕ ส่งเสริมและพัฒนาระบบตลาดสินค้าเกษตร	กลยุทธ์ WT๑ สร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการผลิตและการบริโภคสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพและความปลอดภัย WT๒ สร้างความสมดุลในการใช้ทรัพยากรทางการเกษตร WT๓ ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก WT๔ สร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงทางการเกษตร
